

slike "Kristovo raspeće" Jurja Julija Klovića; Mladen BARAC, *Juraj Julije Klović*. Cjelina POVIJEST I ARHEOLOGIJA obuhvaća članke: Ranko STARAC, *Kulturno – povijesna baština sela Kotor; Crkvice Sv. Juraj na "Gradini" između Selca i Bribira*; Sanja ŠKRGATIĆ, *Darovniva kneza Nikole IV. Frankopana pavlinskom redu, 14. kolovoza 1412.*; Slavko MATEJČIĆ, *Dva dokumenta pavlinskog samostana u Crikvenici*; Dragomir BABIĆ, *Kulturni identitet Novog Vinodolskog*; Ivan BARBARIĆ, *Počeci iseljavanja iz Vinodola*; Vinko TADEJEVIĆ, *Poljoprivredno čitanje Vinodolskog zakona*; Stella FATOVIĆ-FERENČIĆ, *Marija-Ana DÜRRIGL, Hrvatsko glagoljski medicinski tekstovi s područja Vinodola*; Tea JERIĆ, *Graditeljstvo Crikvenice između dva svjetska rata*; Vice IVANČEVIĆ, *Dva kapitalna stabla hrasta medunca u zaleđu Crikvenice*; Katica BARBARIĆ, *Griško – belgradska sela kroz povijest*; Đurđica IVANČIĆ-DUSPER, *Ratimir Gregurić – jedno neopravdano zaboravljeno ime*; Marija GRAČAKOVIĆ, *Tragom književnog i ljudskog identiteta Mate Dvorničića*; Mato TKALČEVIĆ, *Iseljenci iz Hrvatskog primorja u Australiji (188.-1945.)*; Stipe TONKOVIĆ, *Vinodolci u oslobodilačkoj i antifašističkoj borbi*. Treće poglavlje, DOMOVINSKI RAT: Dragutin BARAC, *Krizni štab općine Crikvenica – logistička pomoć postrojbama u obrani Hrvatske*; Marin ŠKRGATIĆ, *Akcija "Oluja"*. Na LIKOVNIM STRANICAMA upoznati smo s četiri likovna umjetnika s vinodolskog područja, s Libušom Kirac, Antunom Kneževićem, Dragom Lopcem i Ambrozom Orošijem. U nastavku nalazi se "Časoslov Farnese" s minijaturama Julija Klovića. Izbor iz promotiv-

nog kataloga faksimilnog izdanja Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti objavljeno 2000. godine s nekoliko minijatura u boji te prilog Tatjane ANTIĆ-KIVAĐ, JOSIP RUMORA – talentirani i marljivi brodomaketar. Rubrika ETNO I RELIGIJSKA KULTURA obuhvaća priloge: Zora ZASTAVNIKOVIĆ, *O narodnoj nošnji*; Ratko BELOBRAJIĆ, *Dubravka IVANČIĆ, Marijan JURINČIĆ, Anka PRAVDICA, Narodna nošnja. Ženska stomanja nabranica*; Zlatica BALAS, *Vazai i vazmenske užance Griško – begradskog kraja*; Sanja ŠKRGATIĆ, *Legenda o Sv. Jurju i Sv. Barbari*. Na sâm kraj uvršten je blok s PRIKAZIMA KNJIGA: Marija GRAČAKOVIĆ, *Ljerka Car Matutinović "Opsjenar Galateo i druge srednjovjekovne priče"* i Sanja ZUBČIĆ, *Đurđica Ivančić-Dusper "Crikveniški besedar"*.

I ovaj puta zanimljivost, raznolikost i kvaliteta ne nedostaju, zahvaljujući vrijednom uredništvu. Bez sumnje, sadržaj će privući pozornost širokog kruga čitatelja, pa i onih izvan Vinodola.

Maja Polić

BAKARSKI ZBORNİK

1/1995.-8/2003.

Grad Bakar - smješten u susjedstvu danas velikoga grada Rijeke - i njegova okolica zasigurno predstavljaju jedno od najinteresantnijih područja hrvatskoga Primorja, utoliko više što je nekada, povremeno

bio privredno i na drugi način znatno značajniji od negdašnje Rijeke; uostalom, cijeli istočni dio današnje Rijeke (Sušak sa Trsatom) bio je samo dio Bakarskoga municipija. Zbog svoga političkog i gospodarskog značaja u posljednjih nekoliko stoljeća, Bakar je plijenio pozornost velikog broja domaćih znanstvenika. Pa iako se o spomenutom području mnogo objavljivalo, u posljednja dva desetljeća zabilježeno je znatnije smanjenje interesa za "lokalnu" bakarsku povijest te brojne vrijednosti koje ovo područje može ponuditi. U nadi da će prekinuti takav trend u znanosti, pojavila se inicijativa za pokretanje edicije koja bi donosila povijesne, političke, gospodarske, jezične i brojne druge sadržaje vezane isključivo za Bakar te druga vinodolska mjesta - Hreljin, Krasicu, Kukuljanovo, Praputnjak, Škrljevo i Zlobin koja mu danas administrativno pripadaju. Uz potporu gradskog poglavarstva izabrano je uredništvo koje je postavilo osnovnu koncepciju - barem jedan put godišnje priređivao bi se znanstveni skup s temama koje će afirmirati kulturne, povijesne, etnografske, gospodarske, jezikoslovne itd. vrijednosti ovog područja. A grad Bakar financirati će izdavanje publikacije, *Bakarskog zbornika*, s objavljenim referatima s tih skupova. Plemenita, hvale vrijedna ideja nije realizirana u potpunosti; do sada je održan samo jedan znanstveni skup koji je okupio nekolicinu poznatih javnih djelatnika, ali je zato svake godine ipak uspješno publiciran po jedan svezak Zbornika.

Prvi broj, objavljen 1995. godine, donosi tekstove sa spomenutoga, jedinog znanstvenog skupa: *Iseljavanje iz Hrvat-*

skog primorja održanog god. 1994., kada je navršeno stotinu godina od osnutka Hrvatske bratske zajednice u SAD-u. Kako je jedan od utemeljitelja, te dugi niz godina i njezin predsjednik bio Josip Marohnić, rođeni Hreljan, taj segment nije smio ostati zanemaren. Tako (tada) mr. sc. Željko BARTULOVIĆ u radu *Povijesni razvoj Hreljina od prvog spomena do sredine XIX. stoljeća* donosi glavne odrednice u razvoju hreljinskog područja, s posebnim osvrtom na hreljinski urbar, osvrnuvši se i na pojavu iseljavanja tog područja. Prof. dr. sc. Vinko TADEJEVIĆ, u *Stanovništvo Hreljina u povijesnom razvoju*, ukratko ocrtava povijesni razvoj Hreljina, usredotočivši pažnju na kretanje njegova stanovništva od 1857. do 1981. godine, uz pregled muške i ženske populacije po dobnim skupinama, ekonomskim i migracijskim obilježjima stanovnika. *Iseljavanje iz Modruško-riječke županije u razdoblju od 1880.-1910. godine* naslov je uratka dr. sc. Ivana ČIZMIĆA i mr. sc. Franke VOJNOVIĆ; autori nas upoznaju s brojnim okolnostima koje su prouzročile iseljavanje, uz prikaz brojčanog oblika iseljavanja te analize glavnih uzroka migracijskih kretanja s područja modruško - riječke županije (u prilogu se nalazi i nekoliko tablica). Prof. dr. sc. Milivoj ČOP, u članku: *Hreljinsko iseljeničtvo do Drugog svjetskog rata*, opisuje gospodarsko-društvene prilike u Hreljinu do iseljavanja, nesnosnu gospodarsku situaciju - kao posljedica propadanja plovidbe na jedra, agrarne krize 1873. i vinske krize 1880. - istaknuvši ju kao temeljni uzrok iseljavanja. Dr. sc. Mihael SOBOLEVSKI autor je članka *Gospodarsko stanje na području kotara Sušaka od*

kraja 19. stoljeća do Drugog svjetskog rata s posebnim osvrtom na iseljništvo s područja bivše općine Hreljin. Dr. Sobolevski, također, kao osnovne čimbenike iseljavanja, ističe one gospodarske – agrarna prenaseljenost, visok prirodni prirast, propast pojedinih monokultura, neodgovarajući razvoj industrije i uslužnih djelatnosti – ali ne zanemaruje ni njegove političke komponente. Na kraj prvoga Zbornika uvršten je manji broj fotografija iseljeničke svakodnevice sa izložbe *Iseljeničke priče* održane u listopadu 1994. god. u Hreljinu kao najiseljeničkijem mjestu u Hrvatskom primorju, prigodom 100-te obljetnice osnutka Hrvatske bratske zajednice u SAD-u. Izložba, također, donosi i različite potvrde te popise Primoraca koji su svoju sreću odlučili potražiti u nepoznatom; priloge je odabrala Božica ČOP-PAVUŠEK.

Na početak drugog broja Zbornika uvršten je članak Mladena STOJICA i Nenada LABUSA *Grbovi bakarskog plemstva*; postavili su i istoimenu heraldičku izložbu u srpnju 1995. god. u Bakru. Nakon edukativnog uvoda o pomoćnoj povijesnoj znanosti o grbovima, o heraldici, izloženo je 25 grbova plemenitih bakarskih obitelji - pripadnika bakarskog patricijata, među njima: Bakarčić, Brozinović, Kopajtić, Marochini, Paravić, Zmajić. Uz svako prezime navedene su kratke obavijesti o grbu i obitelji. Najstarijim izgrađenim naseljima, pozabavio se prof. dr. sc. Nikola STRAŽIČIĆ, u *Prilogu poznavanju pretpovijesnih gradina u okolici Bakra*. Njihovo postojanje svjedoči kako je bakarski kraj bio trajno naseljen još od pretpovijesnih vremena te ga, stoga, možemo uvrstiti među najstarija

naselja na hrvatskom Jadranu; izlaganje je popraćeno fotografijama i preslikama tlocrta gradina. U nastavku je objavljen prvi dio članka dr. sc. Nike CVJETKOVIĆA, dr. med., i Josipa LUZERA: *Hrvatsko pjevačko društvo "Sklad" iz Bakra (1877.-1940.)* Premda autori kao godinu utemeljenja Društva navode 1877., ne možemo ju sa sigurnošću smatrati točnom zbog oskudice izvora koji bi poduprli njihovo stajalište. Članak donosi više aspekata rada Društva, nacionalno-kulturni i glazbeno-umjetnički, a donosi i podatke o njegovim članovima, nastupima te obilje fotografija.

Treći broj zbornika započinje radom *Grbovi u gradu Bakru*. Radi se o nastavku priloga Mladena STOJICA i Nenada LABUSA iz drugoga sveska. Ovaj puta predstavljeno je još 13 naknadno pronađenih grbova. *Bakar i okolica u Hrvatskom narodnom pokretu 1903/4.* Ivana KOVAČIĆA prikaz je masovnih i žestokih protumađaronskih nemira na području Bakra i okolice započelih u svibnju 1903., koji su se u Bakru očitovali prosvjedima popraćenim pjevanjem rodoljubnih pjesama, a u zaleđu napadima na državne objekte kao simbole mađarske hegemonije. *Zlobinski čeljadopis* Radovana TADEJA donosi, isključivo na temelju izvora, pregled obitelji trajno naseljenih u Zlobinu od razdoblja prije dovršetka izgradnje Karolinske ceste – dakle, od prve polovine XVIII. st. pa sve do Drugoga svjetskog rata. Izlaganje je nadopunjeno fotografijama, krsnim, zaručničkim i vjenčanim listovima te oporukama. Slijedi rad *Hrvatsko pjevačko društvo "Sklad" iz Bakra (1940.-1974.)* dr. sc. Nike CVJETKOVIĆA i

Josipa LUZERA. Poput prvoga dijela povijesti ovog Društva, i ovaj je rekonstruiran na osnovu svjedočanstava članova zbornice i zborovođa, slikovnih materijala te novinskih članaka budući da je registratura Društva zagubljena. No, unatoč oskudnim, nepotpunim katkad i pogrešnim podacima, valja cijeniti nastojanje autora da zabilježi što više vijesti o djelovanju Društva.

Priprema četvrtog broja zbornika poklopila se s proslavom 100-te obljetnice izgradnje crkve u Krasici, te je Uredništvo odlučilo cijeli broj posvetiti upravo tome primorskom mjestu, objavivši samo svojevrsnu monografiju Darka PARAVIĆ *Krasica, uz stotu obljetnicu mjesne crkve (bilješke iz zavičajne prošlosti)* - crtice iz života jednog vinodolskoga naselja, koje bi svakako valjalo nadopuniti. Obrade ni materijal autor je godinama marno prikupljao, skromno nazivajući svoj rad *zabilješkama*, jer nije "proniknuo u tajne povjesničarskog zanata", niti je uspio obraditi cjelokupnu povijest mjesta. Na početku donosi podatke o položaju i geografskim obilježjima mjesta, historografskim zapisima sa ovih prostora u kojima se ime Krasice prvi puta spominje 1778. godine. Posebno je obradio vjerske i crkvene prilike u mjestu do pojave ideje o izgradnji vlastite crkve, a donosi i podatke o njezinoj izgradnji 1898. godine. Slijedi arhitektonska analiza zdanja, popis značajnih umjetnima i materijalnih vrijednosti u posjedu crkve. Paravić daje i pregled svećenika i vjeroučitelja. Značajnu pažnju je posvetio mjesnom groblju sagrađenom 1893. godine. Donosi i neke zanimljivosti, poput specifičnih ženidbenih običaja. Unatoč tome što je

autor svoj rad namijenio stanovnicima Krasice i susjednih mjesta, pa je, stoga, izostavio znanstveni aparat, riječ je o, do sada, najopsežnijem djelu o Krasici, te ga neće moći zaobići svatko tko se bude upustio u proučavanje povijesti ovog dijela Kvarnerskog primorja.

Peti broj zbornika tiskan je tri godine nakon 4. broja zbog nerazumijevanja gradskih vlasti, ali nosi nadnevak 1999. godine. Naslovljen je: *U potrazi za izgubljenim Zlobinjarima*, i u potpunosti je posvećen tome fenomenu stanovnika Zlobina, započetom 60-ih god. 19. stoljeća. Emigracija, u tri pravca, SAD, Novi Zeland i Južnu Ameriku, uglavnom je bila potaknuta gospodarskim razlozima. Autor Radovan TADEJ, rođeni Zlobinjar, prvotno je namjeravao ovo djelo pisati na engleskom jeziku, namijenivši ga našim iseljenicima u SAD-u, kako bi probudio živo sjećanje na one koji su svoju egzistenciju pošli tražiti daleko, ali i potomcima iseljenika pronio glas o zavičaju. Nakon nekoliko crtica o smještaju, povijesti, specifičnostima toga malog sela ponad Hreljina, slijedi poglavlje "Je li san postao java", sa imenima sedamnaestorice iseljenika i njihovim upečatljivim biografijama koje svjedoče o uistinu teškome životu u tuđini. Najobimnije poglavlje koje predstavlja izvrstan temelj za daljnja istraživanja, je "Zlobinjski iseljenički čeljadopis" sa 25 tabličnih priloga različitog sadržaja sa imenima 241 iseljenika. Svima njima koji su se trbuhom za kruhom otisnuli u nepoznato, autor posvećuje ovo djelo. Iseljenici su u novu domovinu donijeli i neke aktivnosti koje su njegovali kod kuće, a o tome svjedoče i brojne

fotografije koje prate njihovu djelatnost, npr. nastupe mješovitog zbora, tamburaške sekcije.

Šesti broj zbornika u cijelosti je posvećen *Gradskoj limenoj glazbi Bakar (od 1879. do 1987.)*. Njezinim djelovanjem i uopće kulturnim životom Bakra bavio se dr. sc. Niko CVJETKOVIĆ. Rad započinje događajima koncem XIX. stoljeća, kada Bakar dobiva snažan impuls za aktivan društveni život; tako je najprije osnovano Hrvatsko pjevačko društvo "Skład", a 1879. god. Limena glazba, amaterskog karaktera. Djelovala je, uz povremene prekide tijekom Prvog i Drugog svjetskog rata, u kontinuitetu do 1958. godine. Ponovno buđenje doživjela je nekoliko godine kasnije, da bi 1987. god. zbog nedostatka sredstava i osipanja članova prestala postojati. Stoga autor, u nadi da će Glazba ponovno zaživjeti, šalje ovim putem čitateljima bakarskog kraja svojevrstnu opomenu zbog zanemarivanja svijetlih primjera iz prošlosti. Svoje izlaganje dr. Cvjetković je obogatio preslikama dokumenata, primjerice prve zapisničke knjige "Gradjanske glazbe" iz 1910., fotografijama i danas prepoznatljivih bakarskih obilježja, velikog broja članova Društva u različitim prilikama, plakata koji najavljuju svečanosti, grbovima, značkama izdanima 1974. godine.

Sedmi broj zbornika donosi opširan rad dr. sc. Nike CVJETKOVIĆA i Josipa LUZERA *Biskupski grbovi u gradu Bakru*. Saznajemo kako je rezidencija biskupa senjskih i modruških oko 1647. god., zbog blizine turske granice, iz Senja preseljena u tada sigurniji Bakar koji će ostati njihovo uporište do 1833. godine. U tih je dvjestotinjak godina u

Bakru stolovalo deset biskupa. Autori donose biografije njih četvorice, zajedno sa grbovima i fotografijama njihovih nadgrobnih spomenika. U prilogu se nalaze preslike listova dviju povelja iz 1861. god. na latinskom i hrvatskom jeziku te predmeti koji su pripadali senjsko-modruškim biskupima, a čuvaju se u bakarskoj crkvi Sv. Andreja. Rad dr. sc. N. CVJETKOVIĆA i prof. dr. sc. Vinka TADEJEVIĆA, *NK "Praputnjak" iz Praputnjaka između dva svjetska rata (1918.-1941.)*, svjedoči o pokušaju stvaranja organizirane sportske djelatnosti u mjestu Praputnjak ponad Bakra koja je propala zbog osipanja mladih, posebice odlaskom u emigraciju. Dr. sc. V. TADEJEVIĆ autor je priloga *Bakarski urbar iz 1524. godine*. Nakon uvoda o povijesti Bakra, slijedi kratka interpretacija Urbara prema autoru, pisanog najvjerojatnije glagoljicom, te "prijevod" na standardni hrvatski jezik. U nastavku je dan pretisak Urbara iz knjige B. Kosovića, "Urbar vinodolskih imanja knezova Zrinskih" iz 1915. godine. Zanimljivo svjedočanstvo o bakarskoj svakodnevici tijekom Drugoga svjetskog rata donosi *Dnevnik ratnih godina 1942., 1943., i 1945. provedenih u Bakru* autorice Ivke MIFKE. Dnevnik je pronađen u privatnim spisima u Zagrebu, a njegov prijepis stigao je u Bakar 1999. godine.

Osmi broj na prvom mjestu donosi članak Berislava CUCULIĆA, *Pomorci Škrljeva, Kukuljanova i Sv. Kuzma u 19. st.* Nakon crtica iz povijesti spomenutih mjesta te početaka pomorske djelatnosti njihovih stanovnika, autor daje opis pomorske svakodnevice obilježene surovim uvjetima. Donosi zanimljive podatke o

smanjenju zahtjeva za izdavanje pomorske knjižice u doba izgradnje željezničke pruge Rijeka – Zagreb kada se veliki broj pomoraca odlučio nesnosne uvjete plovidbe zamijeniti mirnijim poslom kod kuće. Na kraju teksta nalazi se tumač pomorskih pojmova i imena. *Deset godina djelovanja KUU "Sv. Andrej" iz Bakra* Tijane i Josipa LUZER, posvećen je obljetnici udruge, veoma važne za promicanje bakarske društvene i kulturne djelatnosti, utemeljene 1993. god. prigodom obilježavanja 140. godišnjice posvećenja bakarske crkve Sv. Andrej. Pod okriljem Udruge nalazi se i zbor kojem su autori i pridali najviše pažnje, dopunivši tekst popisima članova zbora, održanih koncerata, preslikama iz štampe te fotografijama u boji. Mate VIDAS, u članku *Toponimi katastarskih općina Hreljin i Ružić selo*, donosi abecednim redom čak 432 naziva u spomenutom području. Slijedi rad *Hreljinske žrtve u ratovima XX. stoljeća*, Vlade MILOŠA i Mate VIDASA. Autori donose tablice s imenima svih Hreljana poginulih u četiri ratna sukoba, Prvome i Drugome svjetskom ratu, Španjolskom građanskom ratu i Domovinskom ratu. Imena, prezimena, godine rođenja i brojne druge podatke o žrtvama u Prvome i Drugome svjetskom ratu i poraču za Zlobin, selo iznad Hreljina, donosi Radovan TADEJ u radu *Zlobinski žrtvoslovník XX. stoljeća*.

Nema sumnje da sa ovakvim sadržajima *Bakarski zbornik* znatno pridonosi našem golemu poznavanju prošlosti ovoga dijela Kvarnerskoga primorja. Za očekivati je da će novo uredništvo – na čelu s apsolvantom povijesti Borisom Petkovićem na Odsjeku za povijest Filozofskoga fakulteta u Rijeci – znatno više poraditi

na objavljivanju materijala o prošlosti ali i sadašnjosti bakarskoga područja, utoliko više što ima mnogo arhivskoga materijala, a i znatan broj poznavalaca bakarskoga života, dakle s autorima članaka ne bi se smjelo oskudijevati.

Maja Polić

ZBORNİK DRUŠTVA ZA POVJESNICU KLANA

Klana, smještena na području sjeverozapadno od Rijeke, danas je središte istoimene općine koja obuhvaća i mjesta Breza, Lisac, Studena i Škalnica. Devadesetih godina prošloga stoljeća kod nekolicine njezinih stanovnika pojavila se želja za otkrivanjem lokalne povijesti Klane i njezine okolice, baštine te valorizacijom djela pojedinih zaslužnih pojedinaca klanjskoga kraja koje bi valjalo izdvojiti i zasebno proučavati. S tim je ciljem 1994. god. u Klani osnovano Društvo za povjesnicu koje je uskoro postalo podružnica Katedre Čakavskog sabora. Odlučeno je, također, kako će ono jedanput godišnje organizirati kulturno–znanstveni skup posvećen jednom od zasigurno najpoznatijih Klanjaca, ali i Hrvata uopće, Matku Laginji. Oko te ideje okupili su se ne samo zaljubljenici u klanjski kraj, već i znanstveni te kulturni djelatnici iz drugih krajeva, poduprijevši tako hvale vrijedan ali nimalo lagan posao.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Godina LVIII
Zagreb 2005.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LVIII, str. 1-244, Zagreb 2005.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Slaven Bertoša

Mirjana Gross

Tvrtko Jakovina

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH

Grafička priprema i tisak:

Ibis-grafika, IV Ravnice 25, Zagreb